

Ravn (Rutger Hauer) a *The Last Kingdom* című sorozatban

Napjainkban azt, hogy miképpen képzei el a széles közönség a viking kori skandinávok (leegyszerűsítő és félrevezető szóhasználat: vikingek) kinézetét, nagyban meghatározza a televíziós sorozatok vagy filmek látványvilága, melyek egyaránt alapulhatnak írott és/vagy régészeti forrásokon, vagy lehetnek csupán a jelmeztervezők fantáziájának a szüleményei. Tény, hogy a filmesek előszeretettel jelenítik meg Észak egykor volt vagy sosem létezett hőseit tetoválásokkal. Gondoljunk csak az igen nagy népszerűsége szert tett *Vikingek* (Vikings) vagy a *The Last Kingdom* (Az utolsó királyság) című sorozatok karaktereire, és még sorolhatnánk a példákat. De mit is tudunk valójában a középkori skandinávok tetoválásairól?

Tulajdonképpen igen keveset. A tetoválás – hordozójának jellegéből fakadóan – csak a legszerencsésebb esetekben marad ránk, s képi ábrázolását sem ismerjük. Ibráhím ibn Jakúb al-Tartúsi zsidó származású hispániai utazó a 10. század közepén járt Hedebyben, a németdán határvidéken fekvő kikötővárosban. A város lakóinak szokásai között említi meg, hogy mind a nők, mind a férfiak szemfestést viselnek magukon. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy Ibn Jakúb megfigyelését inkább valamiféle „sminknek” tekinthetjük, mint tetoválásnak.

Az utolsó angolszász király, Harold Godwinson (II. Harold) családja és korának Angliája révén kötődött a skandináv világhoz. Poitiers-i

Doboz alakú melltű Fyrkat földvára mellől

Ragnar Lothbrok (Travis Fimmel) a *Vikingek* című sorozatban

A dániai Fyrkat földvárának közelében egy 980 körül eltemetett nő sírját tárták fel. Az elhunyt mellé többek között egy doboz alakú melltűt is elhelyeztek. A kutatásban felmerült, hogy a benne talált fehérólmot esetleg arcfestéshez is használhatták, de ez korántsem bizonyos. A doboz alakú melltűk döntő többsége egyébként Gotland szigetén került elő. Ibn Fadlán talán erre a viseleti tárgyra tesz utalást, amikor a következőket írja a ruszokkal kapcsolatban: *„Közöttük minden nő odaerősít a keblére egy kis dobozt, amely lehet vasból, ezüsből, rézből vagy aranyból, férje gazdagságától és rangjától függően. Minden kör alakú dobozokban egy boglár található, amelynél fogva egy kést erősítenek a keblükre.”* Amín Rázi szövegében további megjegyzés is olvasható ezzel kapcsolatban: *„A nők ezeket gyermekkoruktól kezdve a keblükhöz kötik, hogy a (keblük) ugyanolyan maradjon és ne legyen nagy.”*

Vilmos gesztája azt írja, hogy az 1066-ban a Hastingsi csatában elesett király holttestét *„minden díszből megfosztva, nem az arcáról, hanem bizonyos jelek segítségével ismerték fel”*. A *Waltham krónika* szerint csupán „hattyúnyakú” Edith volt képes azonosítani, mivel hálótársaként *„jobban ismerte a rajta lévő rejtettebb jeleket, mint a többiek”*. Azt, hogy e mögött tetoválást kell-e látnunk, vagy más testi jellegzetességet, nem tudjuk, de Edward Bulwer-Lytton angol író a *Harold, the Last of the Saxon Kings* (Harold, az utolsó százsz király) című regényében (1848) a nemzeti romantika szellemében színezte ki a Harold király holttestének megtalálásáról szóló történetet, mely szerint a király mellkasán a tetovált „Edith” és „Anglia” szavak voltak olvashatók.

Mindössze egyetlen olyan írott forrás áll a rendelkezésünkre, amelyből a tetoválások meglétére következtethetünk a skandinávoknál. Ahmed ibn Fadlán egy követség tagjaként

indult el Bagdadból a volgai bolgárokhoz 921-ben, hogy az iszlámmal kapcsolatos ügyekben adjon tanácsot a volgai bolgár uralkodónak. Több útjukba eső népről is tudósított, köztük a Volgán közlekedő és kereskedelmet folytató ruszokról is.

A „rusz” név jelentéstartalma a viking kor keretein belül változott, de eredetileg a Kelet-Európába érkező skandináv eredetű harcos-kereskedőket jelölhette, és valószínűleg ebben az értelemben találkozunk vele Ibn Fadlánnál is.

A muszlim szerző munkájában a következőképpen jellemezte a ruszokat:

*„Soha nem láttam náluk tökéle-
sebb testű embereket. Olyan (maga-
sak), akár a pálmafa, szőkék és
vörös szeműek. Sem qurtaqot
[egyfajta zeke – a szerk.],
sem kaftánt nem hordanak,
hanem a férfiak egy olyan ruha-
féleséget viselnek, ami a testük egyik
felét fedi be, s szabadon hagyja egyik
karjukat. Mindegyiküknél van fejsze, kard
és kés, s ezek közül egyiktől sem válnak meg.*

Kardjuknak rovátkákkal barázdált pengéje van, ami hasonlatos a frankok szabályájához. A körmük végétől a nyakukig zöld rajzokkal (tetoválják magukat), amelyek fákat, alakokat és egyebeket ábrázolnak.” (Simon Róbert fordítása.)

Ibn Fadlán beszámolója alapján tehát a tetoválások elterjedtségére következtethetünk a viking kori skandinávok, de legalábbis a kelet-európai ruszok körében. Hangsúlyozni kell azt is, hogy Ibn Fadlánnak volt lehetősége közelről is megfigyelni a ruszokat, így beszámolójának hitelét nincs okunk kétségbe vonni. De vajon milyen indíttatásból tetováltatták magukat, ha pont a skandináv forrásokban nem akadunk ennek a szokásnak a biztos nyomára?

A skandinávok kelet-európai tevékenységéről lásd a *Határtalan Régészet* II. évfolyam 1. számának 8–11.; 27–29.; 35–38. és 56–59. oldalait!

Edith megtalálja Harold király holttestét (Émile-Jean-Horace Vernet, 1828)

Volt-e tetoválásuk a viking kori skandinávoknak?

Azt tudjuk, hogy a ruszok a kelet-európai, elsősorban keleti szláv, valamint steppei nomád népek kulturális hatása alá kerültek, hosszabb távon nyelvüket is elvesztették, és elszlávosodtak. Felmerült, hogy a testükön megfigyelt rajzok a paziriki (Altáj-hegység, Szibéria) múmiák tetoválásaival állíthatók párhuzamba, azaz valamilyen steppei nomád kulturális hatás eredményei lehetnek. Emellett azonban logikusan azt is feltételezhetjük, hogy az ábrázolásmód a korabeli skandináv művészetből (is) meríthetett, amely díszítőművészet a különböző tárgyakon, régészeti leleteken jól megfigyelhető.

34

Leo

Diakonosz bizánci történetíró igen részletesen jellemezte Svjatoszláv rusz fejedelem külsejét, de nem említ sem tetoválást, sem ekként értelmezhető testdíszítést: „középtermetű, nem túl magas, nem túl alacsony. Sűrű szemöldök, világoskék szem, pisze orr. Nem viselt szakállt, csak rendkívül hosszú és tömört bajuszt a felső ajka fölött. A koponyája teljesen csupasz volt, az egyik oldalán lecsüngő hajtincssel, ami nemzetsége előkelő származására utalt. Erős nyak, széles mellkas, s minden más testrészt tekintve is meglehetősen arányos alkat. Komornak és barbárnak tűnt. Az egyik fülében aranykarika függött, melyet két gyöngyszem által közrefogott rubinkő ékített. Fehér öltözeke csak a tisztaságával ütött el kíséretének ruházatától.” Persze az is elképzelhető, hogy amennyiben Svjatoszlávnak volt tetoválása, úgy a ruhája egyszerűen eltakarta azt.

A másik probléma az, hogy nem tudjuk, hogy vajon mennyire lehetett a tetováláskészítés elterjedt a ruszoknál.

Viking tetoválás készítése hagyományos eszközökkel

Ibn Fadlán nem ír arról, hogy ez egy szűkebb társadalmi réteg kiváltsága volt, avagy széles körben elterjedt szokás. Az általános fogalmazásmód azonban inkább az utóbbira enged következtetni.

A tetoválás tehát – legalábbis a ruszoknál – nem zárható ki, de ennek eredete és az elterjedtsége kérdéses. Különösen bizonytalan az arc- vagy fejtetoválás létezése, amelyről még Ibn Fadlán sem tesz említést. Mindebből tehát úgy tűnik, hogy a filmek és sorozatok tetovált északi hőstípusának a létezése a források tükrében valamelyest gyenge lábakon áll, de elvetni sem lehet teljesen!

◇ ◇ ◇

Egy lap Ibn Fadlán munkájából

Rusz harcos-kereskedő ábrázolása Ibn Fadlán leírása alapján

Emberábrázolás Kékgóglu Harald érméjén

